Dan Mănucă, literatura şi ideologia

Dacă menirea criticului şi, mai ales, a istoricului literar de astăzi este din ce în ce mai grea, miza reală a unei asemenea scrieri îmi pare aproape imposibilă. Cum să mai *seduci* un cititor atras astăzi, mai degrabă, de mirajul „telenovelei amoroase sau fotbalistice", de „dulcea conversaţie cu Gigi Becali şi cu magnificii lui care au cucerit sau vor cuceri Europa" (Cornel Ungureanu, *Istoria secretă a literaturii române,* Editura „Aula", Braşov, 2007)? Care să fie instrumentele potrivite prin care să-i stârneşti curiozitatea, să-l faci să reintre, pe nesimţite, din postmoderna Galaxie a imaginilor, în Galaxia Gutenberg? Neîndoielnic, istoricul literar de astăzi trebuie să rămână, ca întotdeauna, un cercetător cu multă acribie, care nu osteneşte niciodată în a adăsta în spaţiul matricial al bibliotecilor, de unde scoate la iveală, cu o consecvenţă de invidiat şi, atunci când este cazul, cu un entuziasm bine temperat, secţiuni aproape uitate sau pe nedrept desconsiderate. Dar, pentru a fi citit el însuşi, pentru a seduce, cum spuneam mai sus, un cititor din ce în ce mai greu de mulţumit, dacă nu aproape mefient în privinţa menirii istoriografiei literare, trebuie să apeleze la criterii ce păreau, altădată, cu totul improprii domeniului vast al criticii. Puţini sunt istoricii literari care înţeleg că înviorarea literaturii nu se poate face decât prin luarea în calcul a unor factori extraliterari (sau măcar paraliterari) sau că la întrebarea, din ce în ce mai des vehiculată, „Ce mai rezistă astăzi, ce mai putem recupera, respectiv ce trebuie să abandonăm, în acest timp al globalizării, al multiculturalităţii?", răspunsul trebuie să ia în calcul şi criterii de tipul geopoliticului sau al geografiei literare.

Dan Mănucă este, neîndoielnic, unul dintre aceştia. Pentru exigentul cercetător al fenomenului literar românesc, efortul scoaterii la lumina (re)interpretării şi valorizarea justă a textului literar presupun şi operaţii colaterale, de tipul contextualizării sau al integrării într-un cadru cât mai extins. Deloc întâmplător, aşadar, este faptul că ultima lui carte (*Literatură şi ideologie*, Iaşi, Editura „Timpul", 2005), se construieşte în funcţie de sensibilul raport rezumat în titlu şi chestionat în detaliu mai ales în primele capitole, *Literatură şi ideologie*, *Literatură şi geopolitică*, respectiv *Literatură şi politică*. Dintr-un punct de vedere, aşadar, volumul este rodul unei meditaţii – fără îndoială îndelungate – a istoricului literar, care nu se sfieşte a investiga (în scopul validării) raportul, îndeobşte tensionat, între literatură, pe de o parte, respectiv ideologia politică, mecanismele devenirii economice, sociale ş.a.m.d., pe de altă parte. Să observăm, de pildă, subcapitolul cu rol de uvertură a unui ansamblu complex dedicat acestei problematici spinoase: în *Globalizare, cultură şi literatură* se anunţă cele mai importante reflecţii din cartea ce confirmă, încă o dată, dacă mai era nevoie, interesul incontestabil pe care trebuie să îl dovedească un istoric literar autentic (şi) pentru actualitatea imediată. Iată, spre ilustrare, câteva dintre interogaţiile articulante ale demersului analitico-sintetic: „Oare este vorba de un proces [globalizarea, n.n.] care se desfăşoară numai în economie şi în politică, sau şi în cultură?"; „Să

BDD-A858 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:02 UTC)

determine oare pătrunderea în cascadă a faptelor de civilizaţie o accelerare a globalizării culturii?"; „Cum va arăta cultura unei societăţi globalizate?"; „Se va putea vorbi sau nu despre un fundamentalism cultural, susţinut şi conferit de prestigiile culturale deja existente?".

Îngrijorarea cercetătorului fenomenului literar mai vechi şi mai nou este, fără nici o îndoială, firească: din ce în ce mai mult, şi mai cu seamă în Europa, se pune problema interculturalităţii, a mondializării / globalizării culturii: interogarea raportului în genere antinomic dintre identitate vs. alteritate culturală, dar şi lingvistică, religioasă, etnică etc., nu este lipsită de admiterea unor riscuri majore ale globalizării de orice fel. Dan Mănucă însuşi aminteşte un număr al revistei „Esprit" (238, din martie-aprilie 2002), centrat pe o chestiune pusă aproape dilematic: *Quelle culture défendre?*, culegerea de studii apărute în 1992 la Berlin, *Literatur im Zeitalter de Globalisierung*, sau studiul din 1993 al lui Umberto Eco, *La ricerca della lingua perfetta*. Aş adăuga doar voluminosul *Dicţionar al alterităţii şi relaţiilor interculturale* (coord. Gilles Ferréol, Guy Jucquois, Editura „Polirom", Iaşi, 2005), în care se accentuează, dintre posibilele riscuri, cele semnalate de opozanţii numiţi, mai nou, altermondialişti: creşterea inechităţilor dintre ţările bogate şi cele în curs de dezvoltare (şi ideea poate fi, bineînţeles, extinsă şi în cultură), pierderea identităţilor regionale / locale, uniformizarea inspirată de practicile şi comportamentele americane etc.

Om al timpului său, Dan Mănucă înţelege perfect această schimbare de paradigmă care afectează însuşi destinul unei discipline implicate oricum în actualitatea imediată. Istoricul literar nu omite să amintească, din acest punct de vedere, „efectul cel mai nociv" al globalizării, care ar fi reprezentat de standardizare (deci de uniformizare), preocupându-se de descoperirea unor soluţii certe de evitare a acestuia : în principal, accentuarea perspectivei etno-istorice, dezbărate, însă, de orice urmă de ideologie politică. Plecând de la o idee a lui Virgil Nemoianu („arta, în general, nu se pliază constrângerilor istoriei şi poate fi generatoare de ordine", cf. *The Theory of Secundary. Literature, Progress and Reaction*, The John Hopkins University Press, 1989), el afirmă tranşant:

> Limba, literatura şi cultura tradiţionale reprezintă singurii factori capabili de a ordona şi, totodată, de a impune respectarea identităţilor felurite din interiorul românismului, inclusiv al dacoromânismului. Mai mult încă: apartenenţa la dacoromânism poate coagula în mod esenţial identitatea naţională, conferind, totodată, un anume coeficient de stabilitate identitară, prin admiterea multiculturalismului şi a aculturaţiei. Sunt convins că nu se va ajunge la o dizolvare a identităţii etnice.

Subsecventă, aşadar, controversatei probleme a globalizării culturii, respectiv literaturii, şi incitând într-o măsură sporită interesul criticului în volumul de faţă, este literatura română ca un factor esenţial de coeziune identitară. Nu doar literatura din spaţiul dacoromânesc, căci,

> dacă privim literatura scrisă în limba română din perspectiva dacoromânismului, riscăm să edificăm un colos diform şi uniform, ale cărui componente ex-centrice ar trebui blamate pentru nonconformism,

apreciază just criticul. Ci şi cea din diaspora – termen definind

BDD-A858 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:02 UTC)

> acele grupuri care vorbesc limba română în teritoriile în care s-au aflat dintotdeauna… teritorii situate în afara graniţelor actuale ale României şi în care populaţiile de limbă română sunt băştinaşe, nu venetice

– respectiv din exil (termeni definiţi, cu rezervele de rigoare, în subcapitolul *Dacoromânism, Diaspora, Exil*). Ca o urmare firească, în atenţia istoricului literar autentic vor trece, pe rând, *Diaspora literară nord-americană* şi cea basarabeană, asupra căreia se opreşte în mai multe rânduri: fie prin observarea particularităţilor distinctive, inspirat ilustrate, de regulă prin texte literare emblematice, ca în *Regionalismul literar basarabean: concept literar sau concept geopolitic?*, *Obsesii regionaliste* ori *Sacrul în lirica basarabeană*, fie printr-o subtilă punere în oglindă a literaturii din Republica Moldova cu literatura germană din România, pentru a reflecta pe marginea unui îngrijorător proces negativ, ca în substanţialul subcapitol *Crize de identitate literară*. De remarcat apoi, că, pentru a aduce argumentele cele mai viabile care să ateste îndelungata existenţă a problematicii avute în vedere, Dan Mănucă adaugă la această radiografie fidelă a fenomenului literar românesc, un binevenit excurs propriu istoriografiei literare: el urmăreşte, de pildă, utilitatea reală a mişcării politico-ideologice paşoptiste (conchizând, spre finalul subcapitolului *Dinamica alegoriei*, că „ceea ce a fost efectiv a dus la scoaterea definitivă a literaturii române din sfera est-europenismului şi a consolidat apartenenţa ei la sistemul literar european modern"), *Sursele concepţiilor regionaliste în literatura română* sau eforturile mişcării „Iconar", din deceniul al patrulea, de a împăca tradiţia cu modernitatea (plecând de la monografia lui Mircea A. Diaconu), optează, ca variantă metodologică alternativă, pentru incitantul studiu de caz oferit de „*Cuvântul nostru*" *– o revistă samizdat din anii '50*, prelungind discutarea acestuia şi în *Mărturii despre literatura anti-bolşevică a studenţilor ieşeni (1957-1958)*. Incitante, de o actualitate frapantă sunt însă mai ales reflecţiile pe marginea existenţei unui *spiritus loci*, a unui „spaţiu matricial" şi, în fine, a *Geografiei literare*. Cărţile avute în vedere – de la studiul mai vechi al lui Mircea Muthu, *Literatura română şi spiritul sud-est european*, publicat în 1976, dar rămas, cum apreciază, pe bună dreptate, criticul, fundamental în domeniu, până la cărţile lui Cornel Ungureanu, *Geografii literare*, respectiv *Mitteleuropa periferiilor*, din 2002 – nu sunt, ca de obicei, decât simple pretexte pentru o meditaţie valorizantă, în care perspectiva propriu-zis analitică se îmbină, fericit, cu cea comparatistă şi cea sintetică. Toate subsumate convingerii că este, mai mult ca oricând, de datoria istoriei literare să traverseze „un proces firesc de reaşezare, de regândite a ierarhiilor, de rediscutare a periodizărilor, de transformare a modalităţilor de interpretare", proces imposibil fără urmărirea unor principii directoare (aceleaşi care stau, de altfel, la baza construcţiei din *Literatură şi ideologie*):

> *Recuperarea fără croşetele cenzurii a tuturor textelor, a literaturii diasporei şi a exilului, a literaturii româneşti din afara graniţelor actuale şi multe altele* [subl. n.].

Analizele pe care se spijină, evident, aceste principii sunt, la rândul lor, riguroase, extrem de bine documentate şi echilibrate, configurând, în ansamblu, un discurs critic de o competenţă indubitabilă, dar, în egală măsură (lucru rar printre specialiştii în ale istoriografiei literare) de o limpiditate reconfortantă. Deziderатul unei astfel de scrieri este, de bună seamă, moderaţia, cum şi mărturiseşte, printre

BDD-A858 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:02 UTC)

rânduri, în *Dramatismul cumpenei critice*. Desigur, între cele două extreme critice detaliate aici (criticii care trăiesc *grijuliu*, respectiv *exuberant* textul pe care îl investighează) cumpăna „este dificilă şi adesea primejdioasă". Doar un analist „care împrumută de la sceptici luciditatea şi de la epicureici comunicativitatea" poate să reuşească operația riscantă – uneori chiar curat echilibristică, aş spune. Cu atât mai mult când nu-i lipseşte o doză sănătoasă de umor subteran (a se vedea, din acest punct de vedere, finalul primului studiu din carte) sau când, vorba lui Călinescu, arată că un critic autentic trebuie să facă şi literatură (cele două distopii aşezate în poziție finală vorbesc de la sine despre facultatea creatoare a lui Dan Mănucă). În totul, un critic şi un istoric literar care arată că despre *Literatură şi ideologie* nu se poate pronunța (cum se cuvine!) decât un *scriitor* încadrat perfect în tipologia descrisă de marele model în vestitul studiu intitulat chiar *Tehnica criticii şi a istoriei literare*…

Dan Mănucă, *Literature and Ideology*

Unlike other so-called critics or literary historians, Dan Mănucă is really preoccupied by the text analysis and its synthesis using several perspectives. Among them we can mention the link to the historical and the political context, the geopolitics, in a large sense of the word. One of his latest books, *Literature and ideology*, is centered on the sensitive relation between these two factors (mentioned in the title) that have a large influence on Romanian literature in general.

Emanuela ILIE
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
România

BDD-A858 © 2008 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:02 UTC)